

Oral History Kosovo

INTERVJU SA LJUANOM KOČBAŠLIJEM

Prizren | Datum: 19. avgust 2020.

Trajanje: 112 minuta

Prisutni:

1. Ljuan Kočbašliju (Intervjuisani)
2. Eremire Krasnići (Vodila intervju)
3. Renea Begoli (Kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi deo

Eremire Krasnići: Molim vas počnite još jednom sa najranijim sećanjima koje imate i šta okarakteriše vašu porodicu? Od kad živite u Prizrenu?

Ljuan Kočbašliju: Ja sam rođen u Prizrenu i potičem iz porodice za koju se veruje da je jedna od najstarijih porodica u Prizrenu, generacija za generacijom po pričama mog dede. Moj deda je bio školovan, dakle imao je titulu muderisa¹, jer je u Kajru studirao islamsku filozofiju i veru naravno. I imao sam sreće da naučim puno toga od mog dede, dobro ne toliko ali onoliko koliko sam mogao, jer je on bio u kontaktu sa tim svetom, jer je živeo jako dugo. On je umro, imao je skoro 105 godina kada je umro.

Od široke porodice mog oca imao sam i stričeve. Njih je bilo petoro braće i dve sestre. Moj otac je od muškaraca bio najmlađi i kuća mu je bila blizu Doma Kulture, možda znate, odmah iza Kino Bistrice tu baš u centru. Kao što sam vam rekao bilo ih je petoro braće i dve sestre. Jedno vreme su živeli u istoj kući, bila je to velika kuća, bili su bogati, imali su dobre uslove. I hoću da naglasim da je moj deda jedno vreme bio verski učitelj. Imao je i svoju knjižaru u centru Prizrena, pored Sinan Pašine džamije, tu odmah {pokazuje rukom} malo gore.

Eremire Krasnići: Kakvu literaturu je imao?

Ljuan Kočbašliju: Literatura je bila školske knjige, školske knjige. Ja nisam to doživeo, ali mi je pričao moj brat od strica koji je bio stariji od mene, jer je on stigao da radi u toj knjižari koja je imala školske knjige i neke romane. Ja se sećam jer je moja pokojna majka mnogo volela da čita i tražila je od mog dede, jer je on znao arapski i turski perfektno, staro-turski, normalno i moderniji turski. Međutim, tada je jezik grada, naročito kod muslimana bio turski jezik, međutim i Albanci su... svaki prizrenac manje više priča dva ili tri jezika. Sada se to promenilo, nije kao pre.

¹ Muderis ili muderiz je islamski profesor, nastavnik i osobito se to odnosi na one u medresi ili na teološkom fakultetu.

Da nastavim, htela je da čita i moj deda je čitao i prevodio. Sećam se, dolazio je kod nas na terasi jer je on živeo kod svakog sina po tri meseci i tako. Kad je stigao red da ostane kod nas moja majka je iskoriscavala priliku da pročita stare romane i da on njoj to prevodi. Inače, moj je otac je završio gimnaziju, osnovnu školu i gimnaziju u Prizrenu. Ali tokom školovanja u gimnaziji, to je klasična gimnazija, imao je interesovanja za stomatologiju. Dakle, da postane zubar i u to vreme u Prizrenu ih je bilo jedno tri, četiri stomatologa, ne sa visokim obrazovanjem, ali normalno doktor toliko da može da ti izleči zube, da vadi zube, leči zube. On je išao, prvo je učio kod jednog Spi... Spiro Čomić, on je bio Vlah, ili tako nešto...

Onda je bio jedan Srbin Nikola Mitrović, kako mi je otac pričao jer ja ne znam, takođe i Seb Škrelji isto zubar. Onda, nakon Drugog svetskog rata on je registrovao fakultet u Beogradu gde je završio sa odličnim uspehom i zaposlio se odmah tamo u Beogradu u stomatološkoj poliklinici "Mažestik" koja je i dan danas jedna od jačih klinika, naročito za protetiku, dakle za sređivanje proteza. Međutim i moja majka je bila zubni tehničar. Tu su se sreli, uzeli se, imaju tri sina, sestru nismo imali.

Eremire Krasnići: Kad su se oni posle vratili?

Ljuan Kočbašlju: '50., '52., skoro dve-tri godine su radili u Beogradu. Onda, malo nostalgija, malo nedostatak deficitarnog osoblja kao stomatologa ili zubara, Fadilj Hodža ih pozove, onda je bio predsednik Džavit Nimani tako da je on [otac] bio primoran da se vrati. Normalno i nostalgija za svojim krajem i odmah se vratio sa mojom majkom i znači, dokle je bio živ živeo je u Prizrenu, dao je veliku doprinos. Faktički, bio je osnivač moderne stomatološke poliklinike, posebno u izgradnji ambulanti. On je počeo sa svojom opremom otvorio je ambulantu, državnu ambulantu ali sa svojom opremom. Mogao je imati jednu stolicu, onaj elektromotor koji služi za čišćenje zuba. Prvo su radili u bivšoj fabrici "Farmakos-a".

Nažalost, nedavno je srušena da bi se izgradila moderna zgrada, međutim taj deo je pod spomeničkom zaštitom. Dakle, Prizren degradira iz dana u dan (smeje se). Tamo je kratko vreme radio, pa je otvorio ambulantu ovde gde je medresa Jakupa Bega, sada gde je zgrada kod kafeterije "Korner", tu je sada jedna stara kuća. Da li ste приметili? Ima svoju istoriju, prvo je bila medresa Jakup Bega, radila je u okviru Sinan Pašine džamije, zatim je za vreme vladavine Italijana i Nemaca bila kafana-restoran "Berlin", pa UDB-a ne znam šta, onda je bila zubna ambulanta u kojoj je radio moj otac sa svojim osobljem. Onda kada su otišli na drugo mesto otišli su u jednu kuću, takođe staru kuću na spratu jer su uslovi bili bolji, imala je veći prostor, to je kuća Alji Dulje kod Bajrakli džamije i mi smo počeli da živimo u tom spratu gore.

Eremire Krasnići: Znači vi ste rođeni u Beogradu a odrasli ste u Prizrenu?

Ljuan Kočbašljii: Ne, nisam se rodio u Beogradu. Ja sam se rodio u Prizrenu.

Eremire Krasnići: U Prizrenu.

Ljuan Kočbašljii: Ja sam se rodio u Prizrenu.

Eremire Krasnići: Koja su vaša prva sećanja?

Ljuan Kočbašljii: Pravo da vam kažem ja sam se rodio u centru starog grada Prizrena, tu blizu katoličke crkve, jedno 30, 40 metara. Tada je bila ulica, "Mladen Ugarević", danas "Ulica Gostionica", tu su neki hoteli, ulica preko puta crkve. "Šadrvan" znate, tu odmah kod "Šadrvana", za dva minuta do "Šadrvana", dakle odrastao sam u "Šadrvanu". Tako, kako da kažem, moje celo detinjstvo je bilo povezano sa tvrđavom, ispod tvrđave, deo Pantelije, deo Škulje. Škola mi je bila blizu, škola je bila dva minuta {opisuje rukama}, bivša "Mladen Ugarević" u to vreme, dakle smatra se kao najmodernija starija škola, izgrađena je 1836., tako nešto i Katolička crkva je bila blizu.

Eremire Krasnići: Kakav je život bio? Pomenuli ste da je bila jako pomešana zajednica. Kakav je bio život u to vreme?

Ljuan Kočbašljii: Pa život je bio, pa na primer u tom naselju gde sam se ja rodio bilo je i drugih nacionalnosti i vera. Prizren se karakterizuje kao multietnički i multireligiozni grad. Imali smo komšije koji su bili Albanci katolici, Albanci muslimani i Srbi pravoslavci, čak smo imali i vlahe. Međutim, ja sam manje-više ubeđen, ali ubeđen sam da su vlasi ovde živeli. Zna se da su oni raseljeni iz Albanije kroz Makedoniju. Tako da je bilo dve vrste vlaha, cincari i goge, tako su ih zvali cincari i goge. Čak je bilo i šala: "*Cincar, goga nema boga*" jer nisu imali svoju crkvu, međutim imali su svoju crkvu pričaju vam kasnije. Cincari su bili trgovci, a goge su bili građevinci. Čak je njih Osmansko carstvo iskoristilo za izgradnju kuća, kanalizacije i sve to, dale oni su bili majstori za građevinu.

Eremire Krasnići: I oni su bili u vašem naselju?

Ljuan Kočbašljii: Bili su i u našem naselju. Tako da smo se mešali, pričali smo albanski, turski, srpski, sve pomešano. Kažem vam, od detinjstva je bilo tako, jer tada nije bilo tih kompleksa, negde je bilo, ali takva je bila situacija, hteo ne hteo to si predstavljao i živeo si normalno.

Eremire Krasnići: Nekih drugih karakteristika iz tog ranog perioda života?

Ljuan Kočbašljii: Ja sam imao harmoniju u svojoj porodici, u kompletnoj porodici. U to vreme kako da kažem, bila je praksa a možda i potreba, jer su tada porodice bile bliske sa jedno-drugim, naročito u Prizrenu mešao si se sa stričevima, tetkama, sa svima. Sećam se kad su dolazili, jedva sam čekao subotu i nedelju da odem da spavam kod dede, skupili bismo se sa svim stričevima i njihovom decom.

Imao je veliko dvorište, bilo je interesantno, imali smo veliko drvo jabuke i spremali smo onu sofru bilo je interesantno. Deda je bio ozbiljan i malo strog, kako mi kažemo (smeši se), imao je neke principe. Uvek najstariji član porodice počinje sa čorbom, sa prvim zalogajem hleba. Mi kao deca smo dodirivali hleb ili kašikom smo hteli da probamo čorbu a moja majka ili strina: “Ne, ne dirajte!” Deda: “Ne, deci se dopušta, vama se ne dopušta” (smeje se).

Onda su padale jabuke, naročito leti, velika jabuka je pala mi smo trčali ko će biti brži da uzme jabuku. Opet se sećam dede, kažem vam da nas je voleo jer smo mu bili unuci, ali imao je neka svoja pravila, zato je i živio toliko dugo. Da doživiš 105 godina je nešto mnogo. Igrali smo se, na primer u dvorištu smo imali štalu za krave, radnici zemlje su nam donosili voće i povrće, kukuruz one poljoprivredno proizvode i mi smo ulazili tu i on je uvek izašao. Imao je sobu, kao svoju kancelariju gde je uvek čitao, i izlazio je da nam više. Toga se sećam. Imao sam društvo i u školi, mešali smo se i sa katolicima, muslimanima, pravoslavicima, to je za nas bilo normalno tada. Dakle ni roditelji... mi smo znali kome pripadamo, ali je bila i tolerancija.

Eremire Krasnići: Koliko je bio urbanizovan Prizren u to vreme.

Ljuan Kočbašliju: Prizren je bio urbanizovan kad kažem urbanizovan kažem da je Prizren imao urbanističke forme još od Vizantijske vladavine, jer postoje objekti i artefakti u muzeju i koji i dalje treba otkriti, ali Prizren postoji od, ostavljam na stranu para istorijsko doba jer se i tada smatra kao neka civilizacija, ali iz rimskog perioda ima puno pogrebnog kamenja, motiva koji su nađeni u Prizrenu i u okolini Prizrena. Na primer, prema podacima, prema pisanim izvorima Prizren je urbanizovan. Sada nemamo nalaze unutar grada arhitektonski oblik koji bi Prizren imao u rimskom periodu, u antičkom periodu na primer. Kasnoantičkog perioda imamo, imamo crkvu Svete Petke, crkvu Leviške i sve predmete koji su tu pronađeni i u kojima smo naišli. Na primer, tu gde je “K”, tu je kafić, visoka zgrada kod mosta, nalazi se objekat iz perioda kasne antike i rane vizantije i oni su argumenti da je Prizren započeo urbanizam.

Međutim imam ideju, i ako me služi zdravlje, ja sam pomalo počeo sa rikonstrukcijom Prizrena, eventualno u Rimsko doba to ne mogu toliko da obuhvatim, ali Vizantijsko doba, doba tog kasnog antikiteta, doba ranog srednjeg veka, srednji vek i osmansko doba. Što se tiče osmanskog doba već imamo i slike i sve kompletno, tako da napravim mapu, rikonstrukciju starog Prizrena. Ali ja sam imao sreće da doživim stari Prizren.

Možda sam takve prirode, možda kao neki avanturista ali ne u lošem smislu, ali avantura me je uvek privlačila, priroda me je privlačila jer i moj deda i moji stričevi su voleli prirodu. Ja se sećam moj deda je svakog jutra ustajao... bio je i jedan komšija i rođak, jedan čika Nedžmedin, bliži rođak i oni su stara porodica tu. Čak se moja sestra od strica udala u tu kuću, komšije, samo nas je jedan zid odvajao, i rano ujutru je ustajao i išao kod Paša česme to je jedna ravnica iznad Prizrenske tvrđave. Do tamo su šetali svakog jutra a uveče naročito kad je bilo leto i dobro vreme išli su do Manastira Svetih arhangelu,

do Krk bunara. U Krk bunaru je deo bunara koji je korišćen i mi smo ga nasledili, možda sam ga nasledio ja više nego bilo ko drugi.

Voleo sam prirodu, uvek sam bio u prirodi. Čak se sećam kad sam uzeo i starijeg brata, mlađeg brata sa sobom, otišli smo da beremo cveće za osmi mart za moju majku jaglike i ljubičice i spremili smo u jednom malom buketu. Vratili smo se uveče, čak smo tada živeli ovde {pokazuje prstom} gde sam pomenuo blizu "Sinan Paše" i moj otac se iznervirao: "Gde ste?" Mene je vezao za krevet tu, mlađem bratu: "Ti sedi jediti", ja bez hrane i tako sam proveo celu noć (smeši se). To nikad neću da zaboravim, poludeli su jer izašli smo ujutro, niti smo jeli niti ništa bili smo gore u planini.

Eremire Krasnići: Da li se majka barem radovala zbog cveća? (smeje se)

Ljuan Kočbašlju: Da majka da. Međutim i majka, majka nam je dala podršku, ali otac je igrao svoju ulogu, ali i majka normalno.

Eremire Krasnići: Kakva je bila majka?

Ljuan Kočbašlju: Pa majka je bila kao svaka majka da kažem. Majka je bila stvarno, mnogo je bila i inteligentna, čitala je i mi smo od nje naučili da volimo knjigu. Moj otac je bio manje-više zauzet poslom. Tako da, ne samo što je radio to, nego je bio i ambiciozan i uspeo je. Čak je tražio od Fadilja Hodže, jer je on [otac] snabdevao iz Austrije kompletnu stomatološku opremu, lekove, kompletnu ambulantu, odnosno stomatološko odeljenje iz Austrije. Tražio je mobilno vozilo hitne pomoći, imam i fotografije ovde. Fotografija je u jednoj knjizi i dalje postoji. Obilazio je sela i lečio seljake, imam i slike kao dokaze.

Eremire Krasnići: Majka je bila profesionista?

Ljuan Kočbašlju: Majka je bila zubni tehničar.

Eremire Krasnići: Kad se vratila u Prizrenu, da li je nastavila sa radom?

Ljuan Kočbašlju: Da nastavila je neko vreme, onda kad smo se mi rodili, počeli smo malo da porastemo, on je rekao: "Ti se vrati kući, brini se o deci". Tada je radio i privatno i u ambulanti, imao je privilegiju da radi i privatno rekao je: "Dovoljno je ovih mojih deset prstiju da podignem svoju porodicu" (smeši se) i tako je ona bila prinuđena. Uvek je imala nostalgiju za tim poslom, ali je bila neverovatan tehničar. Nije što je moja majka, nego ima ljudi koji i dalje imaju njenu protezu. Čak se sećam pokojnog Refeta Kiserija, ne Nehat Kiseri, to je porodica Kiseri i uica im se zvala "Gafur Kiseri". Jeste li čuli za Gafura Kiserija u Kačaniku kada su Kosovo proglasili republikom i on je bio učesnik tamo? Tada je bio profesor na Medicinskom fakultetu, Stomatološkom fakultetu, u svojoj vitrini imao je

ono što je moja majka napravila, u vitrini kao muzejski artefakt za stomatologiju. Bilo je to tamo do nedavno, ali sada ne znam gde je.

Eremire Krasnići: Mislim, mogu vas pitati i kako vam je bilo u srednjoj školi?

Ljuan Kočbašlju: Srednju školu sam magistrirao '64. U gimnaziji i u gimnaziji mogu povezati da je moja aktivnost bila malo drugačija. Sećam se kad smo jednom izašli u dvorište da igramo futbol i bio je jedan stari gimnastičar Alji Ćereti, koji je posle bio naš instruktor i profesor za gimnastiku. Gledao je kakvo nam je telo, pokreti i odabrao nas je, sećam da smo iz mog razreda bili ja i Venemin Lula. On je kasnije postao i muzičar u jednoj prizrenskoj grupi "Telstar" bio je poznat u naše vreme, bio je pevač i dalje peva sa svojom starom klarinetom, još uvek da, da... i odabrali su nas da odemo da vežbamo i mi (smeši se) gimnastiku i ja sam postao aktivan i jedno šest, sedam godina sam bio intenzivan u gimnastici. Učestvovali smo po takmičenjima.

Eremire Krasnići: Kakvim... za akrobacije

Ljuan Kočbašlju: Ne, za akrobacije. Kako da sad kažem, imali smo švedski sto u gimnastici kao što ste videli na televizoru, stolice {diže ruke gore} dve vezane konopljem, onda parter, salto, mortalni salto, sve šta ima. Dakle, učestvovali smo i imali smo takmičare, bili su takmičari iz Prizrena, iz Peći, ali smo bili vrlo jaki jer smo imali i seniore i juniore. Bili smo juniori, a seniori su uvek bili na prvom mestu na Kosovu. Na prvom mestu, na drugom mestu, ali ponekad su prištinci varali (smeši se), malo arbitri znate, gimnastičari iz Peći su bili jaki. Manje-više i Mitrovica i Gnjilane su imali, mislim da Uroševac nije imao u to vreme, ali znam da smo učestvovali na republičkim trkama u Jugoslaviji.

Eremire Krasnići: Vodili su vas po Jugoslaviji?

Ljuan Kočbašlju: Da, da unutar Jugoslavije. Bili smo u Novom Sadu, Ljubljani, Sarajevo, Beogradu. Prvo smo ovde pobeđivali da bi išli dalje.

Eremire Krasnići: Kako je bilo u to vreme izaći iz Kosova kako bi otišao u drugim mestima.

Ljuan Kočbašlju: Nama je bilo toliko dobro, pasoši su bili validni za ceo svet. Nekome je najskuplji pasoš bio jugoslovenski. Mogu i to povezati i sa mojim društvom, tada na početku i kad sam počeo da studiram dolazili su ovde ispred "Therande", pili smo kafu: "Idemo u Solun da popijemo kafu?" "Da". Ukrcaj se u kola, idi do Soluna, popij kafu, idi u neku diskoteku, sutradan se vratiš (smeši se). Toliko smo bili slobodni. Onda smo išli u Čeko-Slovakiji, Poljskoj, i tako.

Eremire Krasnići: Da li se razlikovalo, da li je bio neki kulturni šok da zađeš van Prizrena u malo veći grad?

Ljuan Kočbašliju: Prizren je bio na prvom mestu što se tiče kulturnog aspekta, međutim i drugi gradovi. Ja možda, ne govorim kao lokalista, možda je i to, ali Prizren je imao neku kulturu, jako obrazovanje, jer se Prizren poznaje i Priština je bila grad ali malo manji. Prizren se smatra kao jedan od najstarijih gradova u Balkanu, imao je svoj urbanizam, imao je organizovan život, bio je vrlo bogat, naročito što se tiče trgovine i artizanati su procvale u Prizrenu. Naročito u srednjem veku, počeci od XIV, XV veka, samo u XVI veku počinje da pada jer političke promene, kretanja i ratovi su uticali na dalji razvoj Prizrena.

Međutim, onaj Prizren u suštini je ostao jer većina ne zna gde je duh Prizrena, većina. Možda kažem malo drugačije kao lokalista, duh Prizrena je kod prizrenaca. Prizren možeš degradirati, devastirati znači totalno, ali duh Prizrena ne. Duh Prizrena je svugde, u svakom delu zbog geografskog položaja i klimatskih uslova koje je imala. Nije slučajno da su ovde postavljene putne stanice i naselja različitih doba, mesto sa strategijom, a za zaštitu tvrđava je tamo svedok. Tvrđava Prizrena je jaka, jer je tvrđava Prizrena iz doba bronz, jer kada smo radili iskopavanja 2004. godine u saradnji sa Arheološkim institutom ovde iz Tirane prvi put su se okupili albanski arheolozi, onda smo počeli zajedno. Međutim, oni su dolazili kod nas a mi kod njih ne (smeje se). Bilo je malo drugačije i čak na ulazu u tvrđavi, odmah tu desno smo naišli na sloj iz bronzanog doba.

Eremire Krasnići: Kako to razlikujete?

Ljuan Kočbašliju: Pa slojevi se razlikuju, razlikuju se kulturni slojevi, razlikuje se zemlja, sastav zemljišta. Tako da, arheologija se, međutim čita odozdo, a mi radimo odozgo. (smeši se)

Drugi deo

Eremire Krasnići: Kako ste odlučili posle srednje škole pošto ste se bavili gimnastikom, kako ste odlučili da studirate arheologiju?

Ljuan Kočbašliju: Za arheologiju sam odlučio ovako, u tvrđavi, deo ispod tvrđave, jer sam yaboravio da vam kažem deo ispod tvrđave je početak formacije varoša ili gradića, počelo je negde na kraju XII veka, i na početku XIII gde postoje arhitektonski dokazi. Međutim, i u tom delu su skoro pet crkva, taj deo tvrđave, ne u tvrđavi nego okolo tvrđave. Dok sam se tu igrao desilo se nešto, tu je jedna crkva "Svete Alene" posvećena majci kralja Marka, čuli ste iz istorije za Kralja Marka. Iskopavanja je uradio jedan Georgi Kovalov sigurno ruskog porekla, ali bio je arheolog koji je radio za Kancelariju za zaštitu spomenika Kosova, i naterali su ga, radio je iskopavanja u toj crkvi. I dok sam prolazio video sam moje drugove, ušao sam da vidim šta se dešava, iskopavanja i interesovalo me je, i svaki dan sam išao da pratim to.

Tu sam zavoleo arheologiju i međutim mi smo se igrali, mnogo smo se igrali i glupo mi je da kažem, ali smo igrali futbol i po monumentima (smeši se), takođe smo igrali futbol u Manastiru Arhandela, ali mi nismo devastirali. Tu je bio prikladan teren, jer su prizreni tokom vrućeg leta bili više koncentrisani prema Centrali. Znae gde je Centrala? U klisuri Bistrice kad ideš prema Prevalacu, manastir je tu, i taj deo iza manastira, čak i ta zgrada je sada pod zaštitom, vidi se tu ispred Centrale, tu je sad Muzej elektronike. Jedini možda i u Jugoslaviji tada, u Srbiji, jedini muzej. To je sad sve skupio Muhamed Šukriu, sad kasno, dakle razvoj elektro-ekonomije. To se izgradilo 1924., dakle prva hidro-elektrana i u tom delu su bile velike njive, hladovina. Tu su čak skakali u vodu, kupali se, ceo je Prizren tamo išao, uzimali su jela i sve. Dakle Prizren je bio kao neki sajam.

Tako da smo provodili vreme i u tvrđavi. Pravo da vam kažem sad nije loše ali možda me neko pogrešno shvati, meni se ne sviđa ovo što je sad urađeno. Čak sam i ja istraživao i sve, restauracija je do negde dobro urađena, sad ne znači da mora biti idealna, ali ne volim kad se postavi cement, da diraš kamen. Taj kamen je morao biti malo prirodniji, ali ipak nije izgubilo oblik. Tvrđava je dobra za prezentaciju ali adaptirali su za posetioce malo su promenili izgled, ali turizam je turizam. Turizam zna iskoristiti, ali i uništava, to je činjenica. Planinski turizam, kulturalni turizam ima dela koje uništava. Na primer, planinski turizam, ako naprave put, pa ti pusti ljude neka hodaju po stazi. Na primer *hiking*, sa biciklama, put za bicikle, put za vozila, a ti si izašao u prirodi da uživaš.

Eremire Krasnići: I onda?

Ljuan Kočbašlju: I onda sam doneo odluku da odem za Beograd. Čak mi nije bilo nešto jer sam hteo psihologiju, voleo sam psihologiju. Otišao sam sa jednim mojim drugom odavde. Celog leta nisam otišao na more, braća su išli a ja: “Ne, spremam prijemni ispit”. Tako sam se ukrcao u voz. Pokojni otac je bio još uvek živ tada i otišao sam. Kad sam tu stigao, gde da spavam? Bili su tamo neki radnici iz *Gradske čistoće* Albanci koji su radili, dakle čistili su i susreli smo se sa jednim, tu smo ušli. Albanac i iz Prizrena: “Dodite spavajte kod nas. Nije nikakav problem!”

Oni kreveti su bili kao u vojsci, jedno dve noći dok sam otišao na prijemni ispit. On je najviše hteo da registruje političke nauke, a ja psihologiju, onda se i on predomislio hteo je psihologiju i onda mi je on to ubahatio, i kajao sam se toliko da nikad u životu neću da zaboravim, ali ipak se ne kajem. “Kako bre Ljuane? Mi dolazimo iz provincije, oni su iz Beograda znaju više od nas, oni su inteligentniji”, “Zašto su inteligentniji, zašto tako pričaš?” Ali bio je taj kompleks, ali ja sam... možda je njega mrzelo da uđe. I ja sam rekao: “Ne, nećemo ući na prijemni ispit, nećemo”. Uveče smo se ukrkali u voz, vratili smo se.

Eremire Krasnići: Niste uopšte aplicirali?

Ljuan Kočbašlju: Ne, nismo ušli na prijemni ispit. On se u međuvremenu registrovao jer je imao, ja sam bio vrlo dobar a on je bio odličan i u fakultetu si mogao da se registruješ bez prijemnog ispita ako si bio odličan. Njega su tada primili, ja sam se vratio, u međuvremenu sam hteo paralelno da studiram

arheologiju. Vratio sam se i moj otac: “Šta si uradio Ljuane?” “Ništa, tata”, “Da li si izašao [na prijemni ispit]?” “Ne”, “Da li si ti normalan? Zašto si to uradio? Šta ćeš sad?” Opet sam se ukrcao u voz za Beograd. Bilo je tri sati, kineska generacija.

Eremire Krasnići: Šta to znači?

Ljuan Kočbašlju: Kineska generacija? Do tada je na Arheologiju, odnosno Filozofski fakultet upisano do deset, dvanaest, najviše 15 ljudi, a te godine generacija ‘68 -‘69, oko pet hiljada studenata su se upisala samo na tom fakultetu, jer je bilo bez prijemnog ispita. Tu su u[li studenti koji su pali godinu i sad kako da uđu u dom studenata, da bi dobili i beneficije registrovali su se na Arheologiji, Istoriji, Pedagoškom. Ja sam se registrovao u Arheologiju, jer sam voleo Arheologiju. Tu smo bili do 600 osoba, ali onda je polako počelo čišćenje sve dok je ostalo negde 45 osoba.

Eremire Krasnići: Šta su tvoji roditelji mislili o tvojoj odluci?

Ljuan Kočbašlju: Nisu bili ni protiv psihologije. U celini ne: “Hoćeš to, voliš, što da ne?” Moj brat je studirao stomatologiju, stariji brat. Ovaj najmlađi je ostao sa srednjom školom, mašinski tehničar. Ali je i on obožavaoc kulture i on voli da crta Prizren po tanjirima [porcelan], motiv mu je stari Prizren.

Eremire Krasnići: Pitam te jer su ove profesije bile retke i psihologa i arheologa nije bilo na Kosovo do kasno.

Ljuan Kočbašlju: Nije bilo do kasno i mene je to privlačilo, i onda šta da studiram? Šta da posle specializiram, kad bi registrovao industrijsku psihologiju, to je bilo, organizativnije, psihologija radnika. Uvek, čak i kada sam izlazio, nisam birao ljude, za mene su svi ljudi bili isti, bilo bogati ili siromašni. U stvari, uvek sam se približavao onima koji su dolazili iz ruralnih sredina jer sam video da se malo povlače. Grad kao grad za one koji dolaze sa sela, uvek me malo više zanimala njihova psihologija ili zašto su povučeni, zašto se to dešava. Međutim, to je drugi kompleks.

Eremire Krasnići: Kako vam je bilo tokom studija? Kakav je bio život u Beogradu? Kakav ste život vodili? Šta ste učili?

Ljuan Kočbašlju: Život na fakultetu ili...?

Eremire Krasnići: Pa i na fakultetu i...

Ljuan Kočbašlju: Na fakultetu sam imao vrlo zanimljive predmete. Na primer, imali smo etnologiju, imali smo istoriju umetnosti, imali smo fizičku antropologiju to što je nekim univerzitetima nedostajalo. Beogradski univerzitet je imao i stare jezike, starogrčki, latinski i staroslavenski jezik. Tu je moja prednost ja manje-više mogu, na primer ako se suočim sa tekstom, mogu da prevodim tokom

istraživanja jer je to potrebno. Čak ja savetujem ove moje mlađe kolege koji su profesori tu da ubace jer je potrebno, neko pisanje slovenski ili šta god. Staroslovenski jezik ima mnogo starogrčkih slova, iako je srpski ako gledamo u tom aspektu. To je u tvojoj koristi.

Išli smo na predavanja, nakon predavanja kako da kažem i u Prizrenu je počela ta *hippie* moda. Počeli smo malo drugačije da se oblačimo (smeši se), malo drugačije normalno. Kao danas, i tada sam imao dugačku kosu. Čak se moj otac šalio, da mu Bog dušu prosti, kad sam dolazio iz Beograda. Jednom sam malo pustio kosu {kao da rukom zove nekoga} “Makaze”, makaze da mi skrate kosu (smeši se). Ja sam se približavao: “Ne, ne neću da te dirham ali skрати malo, nemoj toliko da puštaš”. Nije bila toliko dugačka, ali to vreme je prošlo i moda se normalno promenila, ali zašto da ne pratim modu dok sam tamo.

Tada smo išli po matinejima. Znaete šta je matine? Poslepodnevna žurka sa muzikom, ne uveče, nego poslepodne. *Igranka*, to je bilo uveče sa igrama, na primer od osam do deset sati, kasnije ne. Na primer i u Prizrenu i tamo je bio *Dom omladine* tu su dolazili orhestri, vokali, siluete i šta ja znam šta, svi koji su bili najbolji u to vreme i išli smo. Svaki fakultet je imao, organizovao je marine ili svoju žurku, tu smo išli. Ja sam takođe imao neke rođake tamo u Beogradu.

Po očevoj želji: “Ako hoćeš da studiraš i da budeš ozbiljan idi u studentskom domu” i ja sam od početka do kraja bio u studentskom gradu. *Studentski Grad* je bio na Novom Beogradu i to je stvarno bio drugačiji život, vrlo, vrlo dobar. Tu je bila okupljena cela Jugoslavija {spaja prste}, bošnjaka, makedonaca, čak smo imali i crnce. Da i crnci i afrikanci, ali oni su imali privilegije. Sećam se jednom tokom ispita, klasična arheologija je bila kod profesora Milutina Garašanina, sa starom lozom i njegov deda je bio iz doba Načertanije Garašaniin poznat za srpsku politiku. Međutim, on je bio moj profesor, njegovo poreklo nas ne interesuje... I izašao je jedan ne znam kako se zvao, nije dobro učio i *bam-bum*, *trapa-trup* {onomatopeja}, “Kako ne znaš mesto? Da li znaš neki strani jezik?” “Da”, “Koji?” “Nemački”, “Pričaj nemački”, on je počeo *trapa trup* {onomatopeja}, “Ne znaš” i pao je (smeši se). Znači, to je momenat kad me je on iznenadio, jer je on znao nemački, francuski, engleski, profesor sa evropskim renomeom, nisi mogao kod njega baš tako lako da prođeš.

Eremire Krasnići: Interesantno mi je što ste pomenuli studente koji su bili iz Afrike, da li je to nešto u vezi sa Titovom politikom koji je išao po ovim...?

Ljuan Kočbašljiju: Da i to je uticalo, ali i uslovi i uslovi. Faktički neko je dobio i stipendiju. Većina njih su se zaposlili i oženili ovde, bilo je mešovityh brakova. Dakle u to vreme boja nije bila [bitna]. *Hippie* pokret je imao te liberalne svrhe da ujedini ljude. Mislim da nas je sad ovaj globalizam pokvario (smeje se).

Eremire Krasnići: To nas je učinilo većim rasistima (smeje se).

Ljuan Kočbašljii: Malo nas je razgranio (smeje se). Nemojte pogrešno shvatiti jer vi ste taj deo mi stariji možda pogrešno mislimo, ali globalizacija ima i prednost i sve to, svaki pokret ima to svoje.

Eremire Krasnići: Da li ste iskoristili, mislim činjenica što ste bili u Beogradu, jer svi pominjaju da je bio metropola, normalno bio je glavni grad cele Jugoslavije, ali je bilo i dosta nagomilane kulture, bilo je velikih izložba, važnih događaja. Da li ste se vi razvijali i kroz taj kulturni život?

Ljuan Kočbašljii: Da, kako da ne. Na primer, tu gde je bio Filozofski fakultet, odsek arheologije, prekoputa je bila Akademija nauka, odmah je tu "Knez Mihajlova". To je bila najomiljenija ulica za omladinu i za turiste, tu su bila stare zgrade kao i fakultet, ali očuvane. To je arhitektura, kako da kažem, postmoderna i tu su bili ekskluzivni restorani, fakultet, Kalemegdan je bio tu blizu, mogao si da posetiš Kalemegdan. Ponekad su leti rađena iskopavanja, stalno smo išli.

Sad kad vidim gde je Narodni muzej Beograda, gde je čuveni Knez Mihajlo na konju. To je delo gde su rađena iskopavanja, doba antikiteta, tu su počeli, iskopavali su i još uvek traju istraživanja, okružili su to mesto. Mi smo tu bili prisutni, dakle u pauzi smo to mesto preferirali, bilo je kafića, neko je pio kafu, neko sok. Tada je retko ko pio pivo, nešto. Kad je nekome bio rođendan uzimali smo vino ili nešto tu u studentskim sobama. Dakle, najviše smo se tu fokusirali, po studentskim sobama tu u centru.

Eremire Krasnići: Da li vas je škola vodila na arheološka nalazišta. Da li ste imali takvo istraživanje?

Ljuan Kočbašljii: Da, imali smo zadatak, ja i dalje nisam mogao da odlučim i dan danas mi je krivo što nisam bio, nisam prihvatio da idem u Đerdap, praistorijski Lepenski Vir. To je period mezolita, što znači 9000 godina pre nove ere. To je posebno mesto u Evropi, sad je tamo fantastično. Kakvu prezentaciju su napravili, na svetu nema takve prezentacije. Zaista ekstra profesionalna prezentacija na tom mestu i kajem se što nisam otišao. Čak sam i ocu rekao: "A zašto nisi otišao?" "Pa šta ja znam!" Rekao sam: "Hteo sma u Prizrenu da budem sa društvom" i nisam otišao. Ali, na sreću kao student prve godine sa Edi [Šukrijom] učestvovali smo [na istraživanja] u srednjovekovnoj prizrenskoj tvrđavi.

Eremire Krasnići: Kako je to bilo? Da li možeš da mi kažeš kako se iniciralo, od koga?

Ljuan Kočbašljii: Iniciranje se desilo ovako. Kad se formirao Arheološki muzej, dakle otvorio se odsek i za arheologiju.

Eremire Krasnići: Na koje mesto?

Ljuan Kočbašljii: Dakle, na Sahat kuli gde je muzej. I sad, Kancelarija za zaštitu je tada bila bogatija što se tiča kadrova. Znači, ako uporedimo sa Kancelarijom Kosova, njih je bilo više, ali mislim da je Prizren bio na prvom mestu. Imao je dva arheologa, počeo sam sa arheolozima, istoričar umetnosti, orijentalista, etnolog, arhitekta, tehničar arhitekture i građevinarstva, konzervativni slikari koje niko

nije imao na Kosovu, samo jedan Afrim, on je i dalje u Peći. Samo je on jedno vreme radio u Zavod za zaštitu spomenika i tada je počeo privatno jer je on završio istoriju umetnosti i slikarstvo.

Onda kada je otišao, i dalje živi u Prištini i Tiaz Dranćoli je generacija pre mene, istoriju umetnosti, ali ne konzervativni slikar, samo Prizren je imao. Muhamed je hteo da njegovo osoblje napreduje. Tako da je bilo konzervativnih slikara kao Feriha, Feriha Rada, ona je sada u Engeskoj, pokojni Vefa Hapćiu, on je bio vajar, Redžep Vrmica živi u Švedskoj, ima svoj atelje, Fevzi Tufekći je profesor na Instambulskom universitetu, tamo je završio i Akademiju umetnosti, Mladen Nedelković. Ovih pet, da petoro ih je bilo.

Svi su se specijalizovali u Muzeju Beograda, ili u Poglave, čak je i Feriha otišla u Francusku na godinu i po dana. Čak i biolog, imali smo i biologa, specijalizirao je godinu i po u Pragu u Čehoslovačkoj. Dakle, dao je veliki značaj kadrovima, a ne kao što ja danas. Oprostite što to kažem, ali želim da se povežem kako je bilo ranije, i kako je sada. Zapošljavaju ljude koji nisu podobni za taj posao. Zapošljavaju advokate ili ekonomiste koji nemaju veze sa baštinom ili bilo čim drugim. Ali to je naša sudbina sada, naša budućnost.

Eremire Krasnići: Kakvo je bilo to iskustvo kada ste bili okruženi sa svim tim profesionalcima? Bili ste prve godine na fakultetu, bili ste sa svim tim profesionalcima u tvrđavi.

Ljuan Kočbašliju: Da, da tu smo učili. Znači, ja sam vizuelno video kako se vrši iskopavanje i onda su radili profesori i malo iskusniji studenti, samo Edi i ja smo bili bez iskustva u iskopavanju, prva godina. Jer kad bi imao iskustva, njih su i plaćali, jer mi smo radili kao dobrovoljci, morao si da imaš makar arheologiju, jedan ispit iz arheologije [položen]. U arheologiji smo imali praistoriju koja se deli na svoje periode, orijentalnu arheologiju, klasičnu arheologiju i praistorijsku arheologiju i srednjovekovnu arheologiju. Dakle, ovde je bio srednji vek. Međutim, išli smo dublje i kasnije smo otkrili i kasnu antiku i Vizantiju i sve te stvari učinili sistematičnijim.

Eremire Krasnići: Dakle, počeli ste sa srednjim vekom?

Ljuan Kočbašliju: Da sa srednjim vekom, osmansko doba, osmansko doba je bio poslednji deo, jer su izvršene mnoge promene. Čak, u Prizrenskoj tvrđavi postoji šest faza izgradnje i nadgradnje u osmanskom periodu, vladavine Osmanskog carstva. Zatim, sledeći sloj je srednji vek za vreme vladavine Nemanjića. Tu manje-više, oni nisu vladali mnogo, neko kratko vreme. Dakle, kao kraljevi, onda je sledeća vladavina bila nešto drugo. U praistoriji imamo vizantijski period. Pada kada su Bugari bili, ali Bugari su bili najveća štetočina baštine, uništavali su istorijske spomenike, čak su uništavali i arhive kada su vladali. Dva puta su vladali u Prizrenu, jednom u X veku, jednom u XI veku, čak su i ovi stariji govorili: "Aman samo da nam Bugari ne dolaze", i stvarno je tako... I onda dolazi Vizantija, atariji antikitet, čak i bronzano doba, manje-više sa mnogo nalaza, amorfni fragmenti ne govore ništa, ali znamo da su bogatstvo tog perioda.

Eremire Krasnići: Da li ste mnogo toga naučili u to vreme?

Ljuan Kočbašljii: Naučio sam tokom tog leta, naučio sam mnogo. Zatim smo započeli iskopavanja u Romaju, ilirskim tumulima, u Vrmici je velika Nikopolja ranog srednjeg veka. Tamo, u okviru projekta za koji sam rekao da ga je organizovao Muhamed Šukriu. Projekat je bio oko 660 miliona dinara, ali je tu bila predviđena i naplata štete na zemljištu, jer smo istraživanja radili i pod vodom. Prvo smo nadgledanja završili sa Edi, celu dolinu i sa desne i sa leve strane.

Eremire Krasnići: To ste radili kao student?

Ljuan Kočbašljii: Da, da tokom studiranja, pre zapošljenja.

Eremire Krasnići: Da li možeš da nam pričaš o tome, kako ste odlučili da uradite to nadgledanje.

Ljuan Kočbašljii: To je bilo u okviru projekta. Lokaliteti su bili u opasnosti i morali smo da evidentiramo te lokalitete jer... kako bi mogli da uradimo projekat i spasimo to, jer mi nismo znali dokle će da dospe voda, dokle će pokriti voda, ali manje više to je bio ceo lokalitet Vrmice. Tu smo imali paleo-hrišćansku crkvu i više od 460 groblja. I interesantno je pomenuti, da smo osim toga radili i antropološka istraživanja.

Dakle, zahvaljujući se Muhamedu Šukriju, zahvaljujući se direktoru koji je angažovao jednog poznatog profesora János Nemeskéri, on je Mađarac koji je došao sa svojim asistentom Laslom, zvao se Laslo, prezimena se ne sećam. Imao sam privilegiju da učestvujem do šest meseci, skoro šest meseci sa onima koji su se bavili antropološkim istraživanjima i to je bilo veoma korisno za mene i moju drugu koleginicu Vefanu. Zatim je izvršio popravku arheološkog dobra, popravka i dakle konzervaciju arheološkog materijala u Muzeju Beograda.

Eremire Krasnići: Koju ste metodologiju koristili za dokumentovanje?

Ljuan Kočbašljii: Kako misliš?

Eremire Krasnići: Da li ste slikali ili...?

Ljuan Kočbašljii: Fotografije, merenja, znači sve to, tu metodologiju smo koristili. Čak sam bio zainteresovan, rekao sam profesoru: "Profesore da li vi možete *invivo* da izmerite moju glavu kojoj osobini pripadam ja?" Rekao je: "Što da ne?" Stariji sin je bio sa mnom tada, dok je prolazio tuda došao je da me poseti. Izmerio je i rekao: "Vi imate osobine mediterana", jer lobanje Ilira {dodiruje potiljak} su specifičnije, imaju ovakvo čelu {pokazuje čelo}. I nakon toga, imaću priliku da vam pričam

o antropolozima Albanije koji su učestvovali ovde i sa njima sam proveo skoro šest meseci ovde u Hamamu², gde je Hamam, tu su bili i rezultate je trebao da nam pošalje onaj.

U međuvremenu situacija se promenila, počinju oni nemiri '78., '79., '80., naročito u najgorem trenutku su ovde došli antropolozi iz Albanije. Čekali smo da nam stignu rezultati, rezultati nisu stigli, stopirali su ih negde u Beogradu jer su oni smatrali da su to slavonska groblja, da su slovenska groblja. Međutim, sloveni su živeli tu, došli su u VII-mom veku, ali nisu bila njihova [groblja], jer ja sam razgovarao sa profesorom.

[Intervju se prekida]

Prema njegovom istraživanju nisu. To je... ima ih izmešanih, ali ipak su to starosedeoci Iliri, znači Arberi, jer im se tada ime menja iz Ilira u Arber. I tako je ostalo do dan danas i nismo mogli na'i dalje. U to vreme je iskoristio priliku Muhamed, iskoristio je priliku i odneo nas je u Ulcinju kod grobnice Imera Prizrenija³, iskopali su grobnicu Imera Prizrenija i doneli ovde u Prizrenu. On je to kompletno istražio i Fevzi Tufekćiu koji je bio konstruktivni slikar, napravio je portret prema kostima, jer sad sa ovom modernom opremom prave rikonstrukcije praistorijskog čoveka, toliko se unapredilo. Koliko je on mogao, i po fotografiji i po lobanji, i posle toga su napravili njegovu originalnu fotografiju i onda...

Eremire Krasnići: Možda možemo završiti sa fakultetom. Kad ste se vratili? Da li je bila neka velika razlika? Kakav je bio život? Šta se desilo nakon diplomiranja?

Ljuan Kočbašliju: Nakon diplomiranja sam se oženio. Rano sam se oženio pravo da vam kažem, 24 godine. Odmah sam se zaposlio tu i opet raditi u muzeju kažem vam bez obzira, jer kad sam počeo raditi... tokom '75. Se otvorio muzej, dolazili su posetioци skoro iz celog sveta. Za mene je bilo interesantno da budeš u kontaktu sa mnogo ljudi i sa svakavim ljudima. To je veliko iskustvo, provokativna pitanja koliko hoćeš, ali u mom životu ja uvek imam neki limit, crticu, imama granicu i pričam onoliko koliko znam, neću da izađe iz mojih usta nešto o čemu nisam siguran, takav sam.

Čak se sećam, to nije bila provokacija, bio je jedan gradonačelnik Zagreba delegacija iz Hrvatske, došli su ovde i obavezno su dolazili, bez obzira ko god je posetio Kosovo. Čak je tada bio [Robert] McNamara, generalni direktor Svetske banke, ambasadori, i mnogo, mnogo ljudi, kinezi, japanci, skoro je ceo svet dolazio u taj muzej. Postoji knjiga, očuvao sam, ne znam sad da li i dalje čuvaju, to je knjiga utisaka. To je istorijat, to je dokument bez obzira svako je izrazio svoje mišljenje. Nisu nastavili s tim, a mora da se nastavi. Dobro sad ima i drugih načina, usmenih. Izašao je on, izašli smo napolje i ja sam mu rekao, pričao sam mu o istorijatu muzeja, objekata i sve šta ima. Kad smo izašli na dvorište tu je jedna česma, uzeli smo je iz ulice tu, "Česma Esma hanme [gospođe]", dokle tu česmu je jedan čovek

² Hamam je kupalište nastalo na srednjem istoku. Tursko kupatilo.

³ Hadži Imer efendi Prizreni (1820/21 - 1887) je bio hodža, mideriz, član nakšbendijskog tarikata, poslanik u prvom parlamentu Osmanskog carstva i aktivista Prizrenske lige.

posvetio svojoj voljenoj i tu je često išao da je vidi kad bi uzimao vodu i tu se zaljubio, ali ona je preminula rano kao devojka.

I u toj česmi je on rekao, "Probaću da popijem ovu vodu" i kaže mi ovako, prvo ću ti reći na srpskom da bi imalo smisla, na hrvatskom, kaže: "*Da li je ovaj muzej dostigao nulti stupanj?*". Ja sam prvo stao. Znači, na poslednjem stepenu, nē shkallēn e fundit, na nultom stepenu, znači nema više razvola, nema. Ali sada ako pogledamo objekat, perimetar, objekat onoliko prostora koliko ima, on se zapravo ne može razviti. Moglo bi se eventualno razviti ako se realizuje projekat mog pokojnog brata od strica, koji je hteo da spoji crkvu Svete Petke sa muzejom, jer ima indikacije da je tu bilo jedno rimsko kupatilo. Ima indikacija, ali to ostaje drugim istraživačima (smeši se) da naprave lapidarijum, da postave nadgrobno kamenje, plastiku za kamenje, sve ono što ide u dvorište jednog muzeja. Tako smo napravili plan, ali on je preminuo i projekat se nije realizovao.

I rekao sam mu: "Ne bih rekao", moj odgovor je bio trenutani jer sam se mislio o čemu on misli, ali sam onda ublažio sve dok nisam došao do zaključka šta ću reći. Rekao sam: "Iskopavanja se nastavljaju i izložba se menja, stalno se razvija i menja, zavisi od razvoja arheologije. Drugo, što se tiče prostora, možda se nekad desi, to će se proširiti i toliko". To nije *nulti stepen* ali možda i jeste, sve zavisi kako će ići dalje, kako će se promeniti situacija. Da li sad neko ide da poseti muzej? Retko ko ide, malo je mesta sa obilaznicama, ali ipak sada ima one staze koje pokazuju, posetioci idu.

Eremire Krasnići: Kako je bilo '70-ih Imati muzej sa izložbenim prostorom, jer u Prištini nije bilo, nismo imali ideju o izložbi.

Ljuan Kočbašliju: Pa ideju izložbe su već formirali kad sam ja došao. Znači, Muhamed je hteo jer Muhamed... prvo muzej je bio muzej Prizrenske lige gde radi moja ćerka, ona je etnologinja, ona je tu zadužena za etnološki sektor. On je uticao na razvijanje. Rekao sam ti da je Muhamed imao viziju. Muzej rukopisa koji je bio do '76., pete ['75.], šeste ['76.] ili sedme ['77], u vitrinama sa arapskim rukopisima starosedelaca.

Eremire Krasnići: Starosedelaca?

Ljuan Kočbašliju: Da, starosedelaca regiona Prizrena. Čak je tražio i knjige mog dede, ali je tada moj otac bio bolestan i nisu mu dali i ne znam šta se desilo ostale su te knjige. Sada posedujemo te knjige, one su naše. Onda, Prizrenska liga, Muzej rukopisa, Muzej revolucije gde je mala "Ina" [benzinska pumpa], onda Arheološki muzej. Prvi audio-voks na Kosovu je bio u crkvi Svete Petke bio je na dva jezika, na francuskom jeziku, na srpskom jeziku i na još jednom jeziku je bio audio-voks, ti pustiš i šetaš se, glas ti priča šta je. Toliko smo bili unapređeni, čak je naš institut imao pet, Zavod za zaštitu, pet domova kulture, izvini, pet kamp kućica za teren, traktor, kamion i dva automobila. Jedan luksuzni automobil kad bi izašli u vezi posla i još jedan za po gradu, za teren i tako. To je to što se tiče muzeja.

Eremire Krasnići: Niste samo imali istraživačke timove, već ste imali i izložbeni prostor za njih, da li ste imali i neke turističke ideje?

Ljuan Kočbašliju: Da, uvek smo imali ideju da napravimo izložbu pre otvaranja Arheološkog muzeja, za izložbe smo koristili prostor *hamama* Mehmet Paše.

Eremire Krasnići: Tu ste izložili nalaze?

Ljuan Kočbašliju: Da, da tu smo istraživali, hteli smo da se uverimo da nema starijeg kupatila, nismo pronašli starije temelje, restauracija je urađena, UNESCO ih je malo finansirao. Šta će sad uraditi s tim? Misle da urade ovo, misle da urade ono, ne znam šta će uraditi, ima nejsanoće u tom pogledu i hteo sam da pričam o antropolozima iz Albanije jer su i oni bili.

Eremire Krasnići: To sam i ja htela da vas pitam, kad je bilo saradnje između Kosova i Albanije '70-ih godina, došlo je do neke razmene stručnjaka sa obe strane. Da li je bilo i...?

Ljuan Kočbašliju: Da bilo je, ali nas arheologa je bilo malo, samo se sećam Edžljalje Dobruna, i ona je bila profesorica na fakultetu, radila je na Albanološkom institutu kao arheologinja i...

Eremire Krasnići: Da li su oni iz Albanije dolazili ovde?

Ljuan Kočbašliju: Iz Albanije su dolazili nekoliko puta '70-ih, Muzafer Kurkuti, Meriton Ceka su čuveni albanski arheolozi i ne znam ko još. Ja nisam bio tamo, bio je Kemal Ljuci, moj kolega njega sigurno poznajete. On mi je najbliži kolega, jer smo radili zajedno u mnogim istraživanjima u Brezovici to je bio moj projekat, onda u Mališevo, kultura Parkomana koja je otkrivena na Kosovu.

Treći deo

Eremire Krasnići: Recite nam nešto o ovoj turističkoj ponudi koja ima veze sa nasleđem?

Ljuan Kočbašliju: Što se tiče toga, za svaki objekat smo imali poseban prospekt, dakle onaj što je Zavod za zaštitu spremio, faktički i za muzej je bilo isto. U međuvremenu, ideja direktora je bila da se organizuje isložba za istorijat i ono što Prizren nudi kao grad-muzej, grad-spomenik kako su ga i Srbi zvali.

[Intervju se prekida]

Eremire Krasnići: Dakle, vi ste se angažovali?

Ljuan Kočbašlju: Da, mi smo se kompletno angažovali, dakle svako je spremao materijal za svoju struku. Nama je bilo lako jer smo imali izložbu, samo smo morali rezimirati. Dakle, eksponati su najindikativniji, oni najbolji i onda su etnolozi imali dužnost da se bave i nošnjom, jer Prizren ima i svoju građansku nošnju i onu iz seoske okoline Prizrena i to su spremali na jedan način, kako da vam sad kažem u obliku televizora, fotografija kao negativ u koloru, unutra je bilo svetla i kompletan prostor sa onim izloženim nošnjama, dakle bile su boje i to je izgledalo fantastično. Imali smo i razglednice sa ženskom i muškom nošnjom iz Hasa, i neku dokumentaciju, beleške na arapskom, turskom, onda neke manje-više stare slike, i tako. Sve smo sakupili, dakle radili smo to. Onda je iz komiteta došlo naređenje da ne možemo da realizujemo tu izložbu.

To je trebalo kao prvo da ode za Japan, onda i u Evropi. Koliko ja znam itinerar je bio u ovom redu Prizren-Beograd-Istanbul-Moskva-Tokijo-Kijoto-Nagasaki [*Intervju se prekida*] i u Hong-Kongu i vratilo bi se u Prizren. To je bio itinerar, nije se realizovao i eto tako.

Eremire Krasnići: Koje godine je to bilo?

Ljuan Kočbašlju: '75., '76., naročito u vreme kad sam se ja vratio s vojske tada su uradili, jer kad sam se ja zaposlio došlo je na kraju, kao što kažu poslednji mohikanac, sa 36, 37 godina sma otišao u vojsku. To je bio poslednji poziv obavezno sam morao da odem.

Eremire Krasnići: Morali ste da pokažete sebe. Kako je bilo ići u vojsci tad?

Ljuan Kočbašlju: Pa dobro, mogu reći da sam i tamo dobro prošao. Imao sam sreće pravo da vam kažem, opet sma imao sreće jer sam bio u pionirskim inženjerskim jedinicama, one sa minskom montažom, demontažom. Čak i kad su me zvali na kontrolu kako bi mi odredili u kojoj jedinici da idem: "Ti" rekao je: "*Pionirska inženjering*", dakle inženjering, radionica za renoviranje mostova i svega što ima veze sa minama. "Ali zašto šta ja imam veze sa minama?" "Pa ti si arheolog, vi radite sa mistrijom". Rekoh: "Vidi kakva logika!" (smeši se). Više puta sam odbijao školu rezervnih oficira, znao sam da je to posle obaveza, zvali su te na vežbe i šta ja znam šta, to su peripetije i ja sam onda otišao za Ohrid, to sam izabrao (smeši se).

I onda u Ohridu su mi često dolazili i supruga i sin u posetu i imao sam sreće u inženjerstvu. Odmah nakon što sma dao zakletvu, meni su dali kabinet inženjerstva i tu su bila kamerom i tastaturom programirana predavanja. Ja sam bio u papučama sve vreme. Kad su čistili organizovao sam sve, totalno čišćenje se radio jednom mesečno, sa parketom i sve. Ja sam zvao samo {kao da prstom zove

nekoj Albance, "Dođite" i žalili su se. (smeši se) Imali su Ivicu Gašparovića, Hrvat ali mislim da je imao krv Arbreša⁴. Sigurno, jer nas je voleo, bio je mlađi od mene. On je bio potporučnik

Eremire Krasnići: Imali ste sreće i u vojsci.

Ljuan Kočbašlju: Tako je, tako je, imam sećanja i iz Beograda, kao Beograd normalno. Međutim, Beograd nisam tad upoznao, imao sam neke rođake u Beogradu tako da sam dobro poznavao Beograd, život je bio drugačiji.

Eremire Krasnići: Niste imali problema sa jezikom?

Ljuan Kočbašlju: Ne, sa jezikom nisam imao nikakvog problema, nikakvog problema.

Eremire Krasnići: Onda kada ste se vratili i mnogo ste radili na tome, da se vratimo na one projekte koji se tiču nasleđa i turističke ponude. Šta ste pokušali da komunicirate što se tiče vrednostima Prizrena u toj ponudi. Da li ste pokušavali da pokažete da ima više antikiteta ili urbanizacije, ali takođe ima neku...

Ljuan Kočbašlju: Misliš šta bi ja mogao?

Eremire Krasnići: Ne, vi, ali institucija šta ste pokušavali da pokažete kao najvažnije?

Ljuan Kočbašlju: Da, da ali mi smo radili prema uslovima. Ali prezentacija i promocija nike bila ko zna šta. Bilo je na nivou jer smo mi morali na primer da budemo kao vodiči. Istoričar umetnosti je išao po crkvama kako bi prezantovao, orijentalista je išao po džamijama, međutim tu ima posla i za istoričara umetnosti jer su one slike povezane sa istorijom umetnosti. Orijentalista sa zapisima, a arhitekta sa arhitekturom, ali za arhitekturu je mogao da priča i istoričar umetnosti jer oni manje-više poznavaju arhitekturu, kako se nešto zove, ili šta je.

Mi iz arheologije normalno sami, etnolozi sami, svako sa svoje tačke gledišta. Ali, dolazio je na primer momenat kad nismo imali neke ko zna kakve projekte. Po du me cek, kada smo dobili identifikaciju narodnih spomenika, dakle narodnih kuća i prvo smo počeli od Varoši, delo ispod tvrđave. Prvi je bio Zavod Prizrena koji je upotrebljavao formulare UNESCO-a, dakle bilo ih je puno. Nešto što ovi naši nisu još uvek uradili, nisu našli razlog ili su ignorisali, nešto se desilo jer još uvek nisu kategorisali spomenike, ali samo kategorisanje spomenika u okviru celine.

⁴ Arbereše, takođe poznati kao Albanci Italije ili italo-Albanci, su albanska etnolingvistička grupa u južnoj Italiji, uglavnom koncentrisana po selima u regionima Apulije, Bazilikata, Kalabrije, Kampanije, Molizea i Sicilije. Oni su potomci toskih izbeglica koje su pobile iz Moreje između 14. i 18. veka nakon osmanske invazije na Evropu.

Na primer, arhitektura, monumenti, crkve, džamije, svaka ima svoju kategoriju i po tome ulaze u prvu kategoriju, drugu, treću, četvrtu, koliko god ih bilo. Mi smo to uradili. Mi smo to radili od kuće do kuće, na primer kad ja nisam imao posla sa arheologijom, sa iskopavanjem jer u muzeju nas je bilo dvoje. Ponekad za posetioce smo spremali manje-više i obezbeđenje ono što je najvažnije, ne toliko mnogo. Morali smo na primer da idemo u svakoj kući ispod tvrđave, u Panteriji, u svim onim starijim naseljima smo ulazili unutra, evidentirali smo istorijat sa slikama, sa fotografijama šta je ostalo iz antikiteta, kompletna dva lista sa njihovim sekcijama.

Dakle nešto skroz profesionalno. Tada smo tako radili ne kažem da se sada ne radi. Sad ima ljudi koji žele da rade, ima ljudi, ali šta da se radi? Formirao se Institut za arheologiju, ali ideja je prva došla u tvrđavi Koriše kad je Brajšori bio prvi ministar kulture, kad se formiralo Ministarstvo kulture, on je bio prvi ministar. Tu je došla ideja da se formira Arheološki institut i nakon godinu dana se formiralo i prvi direktor Arheološkog instituta je bio Jahja Dranćoli, on je bio istoričar.

Eremire Krasnići: Zar ove prakse niste mogli da prosledite kod drugih generacija, ili šta se desilo?

Ljuan Kočbašliju: Ali u međuvremenu se zaustavilo sa studentima arheologije i istorije umetnosti.

Eremire Krasnići: Šta se desilo '89. Sa vašom profesijom? Kada se Jugoslavija raspala, šta je bilo sa vašom profesijom?

Ljuan Kočbašliju: Kad se Jugoslavija raspala onda smo bili pod Srbijom. I zna se ko je u Srbiji vodio projekte, vodio je i Zavod za zaštitu spomenika Prizrena, ali uvek je bilo koncentrisano, sad nemam zašto da lažem, pravili smo neka iskopavanja, ali smo se uvek koncentrisali u doba srednjeg veka, doba vladavine najviše. Treba biti korektan, bila su i druga iskopavanja, sa drugačijim karakterom. Na primer, posle pada Rankovića radilo se u Romaji, radio se u Džonaj, radilo se u Vrmici, ne znam druge lokalitete...

Onda nakon rata mi smo započeli nešto drugo, ali doba vladavine koliko ja znam. Onda ovde ispred Hisara tu je još jedno selo. Međutim, ali interesovali su se za svoj period. Neki arheolozi koji su tu radili, oni su pokušavali da se iskopava samo ono šta su oni želeli, na primer praistorija, doba bronza, ili gvožđa, a u celini crkve. Evo na primer, ja sam iskopavao u dvorište centralne crkve ovde, ova [crkva] Svetog Spasoja {pokazuje prstom iza} tu sam iskopavao, tu prekoputa je "K" crkva Svetog Petra, tu sma iskopavao. Ja sam radio iskopavanja za doba srednjeg veka, to je bila moja dužnost, i dao sam svoje izveštaje i sve tako.

Ali, uvek smo se trudili da budemo korektni, da budemo korektni bez obzira, jer se sećam '92. Kad su počela iskopavanja u manastiru Arhandela. Ovde je bio profesor Mihajlo Milinković stručnjak među najpoznatijima za jugoistočnu Evropu za period kasne antike, ranog srednjeg veka. Imao sam čast da radim s njim, i kažem zbog korektnosti slučajno dok smo iskopavali, dobro iskopavanje nike slučajno,

došli smo do jednog sloja. Meni se činilo da je praistorija i njemu se činilo da je praistorija. On gleda u mene, ja u njega, kaže mi: “*Jel se za isto smejemo*”, znači da li se smejemo zbog istog razloga. Rekao sam: “Zbog načina na koji se smeješ mislim da da”, ali šta će sad ovi drugi da nam rade.

Unutar crkve smo našli neke kuće iz gvozdenog doba, pod. Kao danas se sećam dva metara, dva metara i tri centimetara je bila dubina donjeg dela, dakle gde je prostor crkve. Ili će da nas hvale ili će da nas izbace. Ali, on je bio korektan i objavio je, objavljao se “*Glasnik srpskog arheološkog društva*”, što znači, “Glasnik srpskog arheološkog društva”, napisao je tako kako je bilo. Neko je mogao reći, ne samo tu nego u mnogim prostorima može izaći [stariji artefakt], ti ako hoćeš ili nećeš to će da izađe jer kultura se gradi iznad druge kulture. Ti ne možeš reći: “To su crkve”. Ti si tu našao crkve, ti si izgradio iznad jedne paleohrišćanske crkve, ko je bio tu pre tebe? Čak i u onom... registru Lešana dobro piše kad su ovde došli, i koga su zatekli. Zatekli su Albance, Vlahe i Dubrovčane.

Eremire Krasnići: Koji su došli da obrađuju metal?

Ljuan Kočbašlju: Da Dubrovčani, zbog rudnika, zbog zanata, trgovine.

Eremire Krasnići: Vrlo interesantno. Šta se drugo desilo '90-ih?

Ljuan Kočbašlju: Kao što rekoh 90-ih smo radili i na...

Eremire Krasnići: Šta se desilo sa muzejima? Da li su bili još uvek aktivni?

Ljuan Kočbašlju: Sa muzejima retko, retko u radili. Počeli su ljudi da pišu po knjigama [utisaka] i ono što ne treba da se piše. Onda sam ja morao da ih uklonim kako se ne bi to pročitalo i da neko ne razume. Evo na primer “Kosovo Republika”. “Zašto si sine to napisao?”. Dolazili su posetioци. Imali smo škole kao posetioce, jer su se škole angažovale, dolazile su da se upoznaju sa arheološkom nasleđu, jer za druga nasleđa su učili od profesora, za arheološko nasleđe Prizrena. Delegacije su dolazile retko 90-ih, u momentu kad su počeli oni nemiri vrlo retko. Kažem, letargija je počela u arheologiji od 80-ih, posle tih demonstracija, intervencija, oduzeta je vlast i sve.

Eremire Krasnići: Da li postoji neko iskustvo tokom vašeg rada koje je zanimljivo ispričati da ne bismo odmah prešli na deo rata do kojeg smo došli hronološki? Imaš li nešto čemu želiš da se vratiš ili da idemo dalje? Mislim nešto važno tokom vašeg profesionalnog razvoja.

Ljuan Kočbašlju: Što se tiče mog profesionalnog razvoja ispričao sam generalno ono što sam hteo. Ali, osim što sam radio u arheologiji ja sam završavao i druge obaveze koje se vežu sa očuvanjem spomenika. Išao sam i slikao, na primer objekte unutra, napolju. Ako je bilo nekih arheoloških nalaza bavio sam se time, svako za svoju struku, istoričar se bavio istorijom, etnolog sa nošnjom ao je bilo neke nošnje, orijentalista sa nekom knjigom. Dakle ja sam tim poslom nadoknadio jer nismo mogli

nešto drugo da uradimo osim što smo imali kao što rekoh posetioce u muzeju i to smo radili. Ponekad smo išli na iskopavanja bilo spasilačkog karaktera, bilo odbrambenog karaktera ili sistematskog karaktera iskopavanja, ali toga je bilo manje. Posle rata je već počelo ono, to je druga etapa, bili smo svake godine mnogo angažovani.

Eremire Krasnići: A kako vam je bilo tokom rata?

Ljuan Kočbašljui: Pravo da vam kažem kako su svi doživeli rat tako smo i mi sa stresom sa svačim. U pitanju nije bilo nešto iznenađujuće, neka ideologija. Ali ja nisam mogao da zamislim da će se tako nešto desiti. Nisam ni sanjao pravo da vam kažem, jer smo bili toliko, imali smo toliko radostan život da li me razumeš. Dakle, bez nekog... ali uočavale su se razlike. To je manje-više bilo, sve to zavisi od čoveka i kakav je odgoj imao, kakvu porodicu i ponašanje. Bilo je jako [nacionalno] opterećenih ljudi, jako opterećenih, kome se i video da je opterećen, “Evo došlo je naše doba” i šta ja znam. Tako da, mene je to iznenadilo pravo da vam kažem.

Eremire Krasnići: Kako je bilo kad je počelo bombardovanje? Da li ste napustili kuće? Kakva ste iskustva imali?

Ljuan Kočbašljui: Misliš na moju porodicu?

Eremire Krasnići: Da.

Ljuan Kočbašljui: Kao prvo mi smo imali stan u Ortakolu, zgrada kao zgrada je bila pomešana (smeši se). Te razlike među nacionalnostima počele su i unutar zgrade tu. Šta da radimo, mlađi sin se plašio: “Tata šta ćemo?” Rekao sam: “Idemo kod dede i babe ovde”. Ovde su bile ćerke, i sin sa nama. Za mene i suprugu nije bilo riskantno mogli smo da izlazimo tu. Zvao sam muža moje svastike, Noru ti poznaješ, ona je ćerka moje svastike, rekao sam: “Izvini da li možeš da nas primiš?” Jer mi smo i rođaci sa porodicom Arap, tako da smo postali i prijatelji. Čak je i tata jedva čekao da dođem on je tada bio u penziji.

Otišli smo mi tamo, veliko dvorište. Ponekad smo izlazili da kupimo hlev. Ćerke su ostale ovde {pokazuje prstom} bilo je vrlo loše, ovde policija {pokazuje prstom iza}, vojska, svega i svačega je bilo. Brat ima stan tamo gde je “K”. Sad i ćerke i sin, i onda su ćerke rekle: “Idemo kod strica”, tu su bili kompaktniji, i tu su bili samo prizrenici: “Devojke nek noće kod nas”. Supruga je rekla: “Ne zete”, “Ovde su kod nas sigurne, mi njih poznajemo od detinjstva”. Tako su one ostale tu. Jednom smo došli ovde od šurjaka, pa smo se zatvorili do dana oslobođenja kada je ovde počela parada, naše vojske. Tako smo prošli taj period.

Eremire Krasnići: Dakle, Srbi koji su bili sa vama imali su drugačiji pristup ratu?

Ljuan Kočbašljui: Da.

Eremire Krasnići: Nisu bili kao oni koji su došli kasnije?

Ljuan Kočbašljui: Ne, vidi sad, postoje oni koji su bili vrlo korektni, i žam mi je njih. Sad ruku na srce, ljudi su bili. Čak, mi koji se poznajemo, oni su bili manje-više građani, ali ni oni nisu verovali. Na primer, neki sa onim šajkačama i odećom jedva su čekali. Ja sam tuda prolazio, smeja sam se u sebi: “Šta će ti ta odeća? Da li vidiš šta se desilo? Došli su svašta radili i otišli”.

Eremire Krasnići: Kako je nakon toga počeo život?

Ljuan Kočbašljui: Onda se život posle rata normalizovao, vratili smo se na posao, počeli da radimo. Ta mesta smo popunili sa novim kadrovima, ali profesionalcima. Pravo vam kažem sa profesionalcima.

Eremire Krasnići: Da li je u to vreme bilo [profesionalaca]? Bilo je krize.

Ljuan Kočbašljui: Na početku je bila kriza za plate, za sve, nismo imali nikakve plate. Radili smo na početku da bi nam ovi iz UNMIK-a dali po sto, dvesta maraka neku malu platu sve dok država nije bila konsolidovana, ministarstva, i dok se sve to formiralo. Onda su počeli radovi u arheologiji, išlo je dobro. Mi smo dali maksimum koliko smo mogli, i ovi studenti istorije koji su prešli na arheologiji, su otišli i završili master i doktorature u Francuskoj. Sada ovde drže predavanja. Ja smatram da arheologija na Kosovu ima budućnosti, sa ovima ima budućnosti, zauzeli su i katedru za arheologiju.

[Intervju se prekida]

Eremire Krasnići: Bio je dobar kadar?

Ljuan Kočbašljui: Pa dobri su, entuzijastični su, vredni su, vole da rade. Normalno mi stariji smo tu ako im trebamo. Uvek smo im nudili [pomoć], uvek su primili, oni su učili od nas, sa nam su napravili prve korake. Hteo sam da se vratim kod Albanije kad ste me pitali: “Da li je neko iz Kosova bio?” Koliko ja znam bila je Edžljalje Dobruna i Edi [Šukriu] je bila, mislim da su bile u Apoloniji, a nakon rata je bio pljeurat, Arben Hajdarei i ne znam ko još, Miljot.

Eremire Krasnići: Na kakvom projektu?

Ljuan Kočbašljui: U istraživačke projekte sa njima kao studenti su otišli.

Eremire Krasnići: U kojoj zoni?

Ljuan Kočbašlju: Najviše u Butrintu i Apoloniji, a oni posle rata su išli i po drugim mestima, ovi studenti koji su sada registrovani.

Eremire Krasnići: Vrlo dobro.

Ljuan Kočbašlju: Ono što smo zajedno postigli je da imamo tri arheološke karte Kosova. Prvo je Dukadžinsko polje, Peć, u drugom imamo nastavak Prizrena, drugo je bilo Kosovo Polje, opština Drenica i onda smo imali Elez Han, Anamoravu i Štrpce i Uroševac. Imamo sva tri izdanja. Mislim, takođe sam učestvovao u sastavljanju od početka i u projektima u Uljpiani sam bio četiri godine.

Eremire Krasnići: Jesu li ovo, nije mi jasno jer nisam studirala arheologiju samo želim da znam. Da li su to projekti koji su uvek u toku, sajt se nikada ne zatvara.

Ljuan Kočbašlju: Kad se završi to se zatvara, sve zavisi od napredka i sredstva jer je arheologija vrlo skupa, ali najskuplja je restauracija i konzervacija. To je to ali je i žalosno moraš imati hrabrost da to obaviš i ko obavi to bravo njemu treba poštovati. Sada je tehnologija napredovala, materijala za konzervaciju ima koliko hoćeš, ne moraš ići nigde kad imaš iz tvrđave ovde. Kako su sredili ovu tvrđavu ovde? Uzeli su iz reke Bistrice. Nike važno što kažem Bistrica, to je toponim. Sad je *Lumbardhi*. Da li ima logike *Lumbardhi*? Prevod znači, "Bela voda". Bistra voda znači Bistrica, bistro na slovenskom znači bistro. U Albaniji nisu promenili toponacije. Međutim to je normalno, toponimi se menjaju, odonimi. Znači šta je odonim?

Eremire Krasnići: Da imena koja se baziraju na mesto. Toponim znam.

Ljuan Kočbašlju: Toponim, ili odonim?

Eremire Krasnići: Odonim ne.

Ljuan Kočbašlju: Odonim je ulica, uličica. Ta eč dolazi iz grčkog, odo znači uličica. *[Intervju se prekida]* Pričali smo o... ja vam kažem ja sam doživeo stari Prizren. Doživeo sam kaldrmu koja ej bila, sve ulice, uličice.

Eremire Krasnići: Bilo ih je u svim naseljima. Da li znate o svim tim naseljima? Da li ste istraživali.

Ljuan Kočbašlju: Manje-više znam. Na primer, znam, jer sam pratio projektantske radove tu. Na primer, ako je blizu nekog objekta. Tako sam evidentirao neke ranije objekte na primer gde je Skupština Opštine Prizrena, tu blizu sam se zainteresovao i našao sam fragmente mozaika manastira Arhandela, bilo je remek delo izgrađeno XIV. veka, ali... Čuli ste za Skravenu, manastir, jedna katolička crkva poznata po mozaiku, pod od mozaika. Dušan je izgradio, jer je obožavao zapad, prisvojio je

umetnost zapada i izgradio isto. Dakle, imitirao je i napravio sebi sarkofag. Sve je izgradio imitirajući kraljeve zapada.

Eremire Krasnići: Da li ste našli fragmente?

Ljuan Kočbašljii: Fragmente smo našli po gradovima, po zidovima. Hodajući ovde. Kod crkve sam primetio {pokazuje prstom}. Vi kažete da je džamija Sinan paše izgrađena materijalima, to je tačno. Ja imam skoro sto crteža koji su urađeni u manastiru {kašlje}, u muzeju Kuršumli Hana u Skopju, unutra su crtali, imam gore svesku, 90-ih kad smo otišli, i dalje postoji materijal. Materijal je još uvek tamo, jer su se istraživanja tamo radila 1926.- '27. od strane profesora Grujića. Bila je tada *Južna Srbija*, Južna Srbija i glavni grad Južne Srbije je bilo Skoplje i tu u tom muzeju su postavili. Zato što je bio glavni grad tamo su ostavili sve materijale, preko 1800, skoro dva hiljada eksponata su u Kuršumli Hanu, plastično kamenje, ili drugi materijali i mi smo otišli sa tom direktoricom i ona je bila arheolog, '73., '73., ne '93., '94.. Onda je ona bila direktorica, kao Srпкиnja.

Eremire Krasnići: Vi ste videli šta su sakupili?

Ljuan Kočbašljii: Da, sve što se sakupilo jer sam tu ostao, crtao sam, crteo sam sve. Sad hoću to da objavim, ali prvo hoću da razgovaram sa Enverom iz instituta, kad naprave Buletin instituta da objavim i to. Neke su već objavljene, neke nisu objavljene.

Eremire Krasnići: Kada su se desile te promene, jer kada sam vas pitala za urbanizaciju više sam mislila na socijanu i mislim kada su se desila ta rušenja.

Ljuan Kočbašljii: Rušenja, da, da.

Eremire Krasnići: Dakle, vi ste bili mladi.

Ljuan Kočbašljii: Bio sam mlad. Sećam se jednog sastanka u "Therandi" '76., pre nego što sam otišao u vojsku. U "Therandi" pokojni Baškim Fehmiu, arhitekta, napravio je arkitekti, održao je predavanje o Prizrenu i urbanizmu Prizrena. On je bio poznati urbanista u to vreme. Međutim, i moj brat od strica je bio poznat urbanista, kako da kažem, prvo mesto je zauzeo u Parizu sa jednim projektom o vrtiću i to je ušlo u enciklopediju ka, kako da kažem kao najprikladniji za decu tog uzrasta, to je nešto fantastično, i još uvek radi, još uvek je u toku njegov projekat. Sad da ne izlazim iz teme, pričali su šta da rade u vezi Prizrena. Socijalizam je počeo kasnije, pre je bila Narodna Republika.

Dva arhitekta, izvesni Koić i Zoran Petrović iz Beograda su uradili totalnu analizu Prizrena, u svakom pogledu i toliko su bili, kako da kažem, zadovoljni što su radili u Prizrenu jer je sve bilo originalno nije niko dirao grad i zato su ga imenovali, "Prizren grad muzej" i ne muzej, nego monument, sve netaknuto

i tako su počeli projekti. Oni su bili arheolozi koji nisu bili opterećeni [nacionalizmom], korektni arhitekti, koji ništa nisu hteli da pokvare, analize, ulice, uličice sve kompletno.

Ali Prizren je bio prvi koji je srušen posle Prvog svetskog rata kada je vladala Kraljevina, opet Kraljevina, Srbija. Bio je to kapetan Korunović, kapetan vojske, ali izgrađivač. Izgradio je od Baždarane do ovog mosta {pokazuje prstom} tim putem. U to vreme je izgrađen Dom JNA i trg koji je ovde, trg koji je ovde i sve sokake je on napravio. Znači i kada su došli, na primer, kada su počele seobe iz sela u Prizren, Srbi su počeli da migriraju najviše.

[Intervju se prekida]

Da, kaže se da su migracije sa sela i promene u arhitekturi počele 20-ih godina kada su se vratili zanatlije, trgovci, koji su odlazili u strane zemlje na zapad da rade, imali su koristi od toga. Mislim, radili su, zarađivali i nisu želeli da žive u staroj kući. Zatim je postojao zakon o odbrani, ali nije bio na snazi posle Drugog svetskog rata. Onda su krenuli '45., osim prvih spomenika, među njima su tvrđava koja je bila pod zaštitom, Crkva Svete Petke, Sinan pašina džamija, tih godina neposredno posle rata. Dakle, to nije korektno, nisu razlikovali muslimansko, katoličko, pravoslavno.

To je bila takva ideologija i ljudi su poštovali. Čitajući knjige tu, imam ih ovde, mnogo su konstruktivne i polako je počelo. Oni koji su došli, naročito cincari, trgovci, bogataši, ne znam da li ste primetili neke kuće oko Šatrvana imaju i godinu koje su izgrađene. To je post-modernizam, dominacija eklektike u arhitekturi. Eklektika znate to je krađa ili imitacija možete reći pseudo, nešto što malo liči.

I Baškim je dosta znao šta treba da se očuva, šta treba da se polomi. Ali, nešto me sada iznenađuje, na primer, ne bi trebalo da idem tako žestoko. Zamislite sad na mostu, zvali su je most KFOR-a, a taj most se zove most Arasta {pokazuje rukom} (smeši se), gde je most Arasta tu je bila "Kapali čaršija", imamo fotografije, "Zatvorena čaršija", ta Arasta u prevodu je pijaca koja prodaje samo jednu vrstu materijala.

Eremire Krasnići: Specijalizovana za nešto.

Ljuan Kočbašliju: Specijalizovana na primer, tu gde smo mi radili otkrivanja bila je pijaca sira. Tu je slučajno pronađena. Hteli su da naprave česmu, fontanu. Sad je u obliku te fontane, kažu: "Baptister je izašao", ali rano je da se priča za baptister. Nisu ni primetili, ja sam pronašao pečat na cigli i ne... pečat imam ja, ne pečat nego ciglu sa pečatom. Slikao sam i u sastanku sam dobrovoljno otišao i pokazao: "Evo imate tu, ovo pokazuje iz kog je doba", "Ne to je bila džamija, to je bilo ovo. Ovaj sveštenik kaže da je izašao baptister, čitao sam o tome", "Gde si čitao za to? Nema šanse da si to negde pročitao". Faktički to je bio Don Šan. Ali on je napravio katastrofu od crkve. Onda su došli iz instituta, radili su godinama, u saradnji sa institutom iz Zare. Mislim da su nečime napredovali i uzeli su mostre kako bi uradili antropološka istraživanja. To je dobro jer antropologija i arheologija ti pokazuju originalitet, ne možeš ništa pomeriti. Uzmeš DNK i završen posao.

Eremire Krasnići: Kako je Baškim [Fehmiu] komentarisao promene u Prizrenu?

Ljuan Kočbašljii: Pa nije da ima tolikih promena, na primer da izgradiš Ajfelovu kulu na mostu. Ali ovo šta sad rade sa zgradama je katastrofa. Ja ne znam šta će ostati od Prizrena ne znam da li je ostalo pet, šest kuća vredno predstavljanja. Ali nema zakona, nema zakona, i nisu ga do sada sastavili. Koliko dolaze za obuke iz inostranstva, ulazi im ovde izlazi ovamo [ulazi kroz jedno uho, izlazi kroz drugo] {dodiruje uši}. Uvek im glava kaže: “Radi šta ti hoćeš”, ne može tako.

Eremire Krasnići: Da li se sećate kada su srušili tu džamiju?

Ljuan Kočbašljii: Koju džamiju?

Eremire Krasnići: Ostavili su samo minaret. Ne znam ime, ali tu gde se izgradila “Theranda”, u tom prostoru u centru.

Ljuan Kočbašljii: Džamia, a da, da, ja sam bio mali. Arasta. Džamija Arasta tu su našli mozaik, mozaik su našli tu.

Eremire Krasnići: Znači svakom rekonstrukcijom je bilo i otkrića.

Ljuan Kočbašljii: Kako da ne. U Prizrenu uvek ima otkrića. Prizren je bio prenaseljen {spaja prste}, urbanizam Prizrena koliko... Ja se upućujem i uzimam ono što piše po literature, napisali su oni koji... ja nisam stručnjak za arhitekturu ili tako nešto. Mi to otkrivamo i odmah ih povezujemo. Prva džamija se izgradila tamo kod autobuske stanice Namazdah⁵.

Eremire Krasnići: I da li izgradnje koje se danas dešavaju služe kao polazna osnova? Ako ima iskopavanja za postavljanje temelja, pitam da li se to dešava...?

Ljuan Kočbašljii: Ruše temelje i ne pričaju, ako neki komšija vidi onda: “Idite bre!” Kad mi odemo već su pokrili [betonom] i kraj. Tako su se mnoge stvari izgubile u Prizrenu. Ono šta sam ja registrovao to ću jedan dan da objavim. Imam registre, ima i Arheološki institut, jer naša dužnost je bila da damo izveštaj gde smo po terenu bili, šta smo radili, sve. Prema tome može da se razvije. Ima elemenata ispod “Therande”, ima elementa ovamo {pokazuje prstom iza} gde je Sinan pašina džamija, ne Sinan pašina već Bajrakli džamija. Ima i tu elemenata.

⁵ Namazdah se nalazi na severozapadnoj strani grada u blizini magistralnog puta Prizren-Đakovica. Reč Namazdah u prevodu iz persijske reči znači mesto za molitvu. Nakon pada Prizrena pod vlast Osmanskog carstva 1455. godine, Isa beg, koji je bio komandant Fatih sultana Mehmeda, sagradio je Namazdah, koja je služila za obavljanje verskih obreda osmanske vojske.

Većina ne zna da tvrđava ima još jedan spoljašni zid. To se ne vidi ali ja sam odavde primetio, primetio sam i onda sam rekao jednom mom kolegi: "Ajde da to slikamo, nacrtamo i da odnesemo izveštaj institutu". Do kasno nisam znao, dva reda zaštitnog zida. Tu gde su mogli, znači gde je bio deo za zaštitu od napada, jer tu gde je strmo ne može proći čovek ili da vlada odatle, iz zidova.

[Intervju se prekida]

Eremire Krasnići: Kako je bilo kad ste otišli u penziju? Da li vam je bilo žao?

Ljuan Kočbašljii: Ne, nije mi je bilo žao jer sam bio stalno angažovan sa istraživanjima do prošle godine i ove godine malo zbog pandemije i malo zbog mog neučestvovanja, ali ja sad koliko mogu, do god sam na mojim nogama mogu dati svoj doprinos iako im trebam, jer ja mogu i sam ići ako im trebam. Ali poštuju me, zove me oni kojima trebam. Oni su sad naučili, znaju da iskopavaju, znaju sve, ali manje-više da imaju moje neko mišljenje, nije loše uzeti i moj izveštaj, nije loše.

Moj prvi profesor s kim sam započeo je bio, Jovan Kovačević, on je završio studije u Sorbonu u to vreme, jer su svi oni vani završili, i nije mogao da me zove Ljuan, zvao me je: {dodiruje grlo} "H, H, Huan", rekao sam mu: "A profesore, pretvorio si me u Španca, Meksikanca" (smeje se), smejali smo se... I rekao mi je: "Ti nisi arheolog ako uzmeš neki element, nešto iz terena. Nemoj za sebe reći da si arheolog. Kao doktori kad daju zakletvu, takva je i zakletva arheologa da ne uzimaju".

Međutim ja imam svoju koleksiju. Na primer, jedan ovde iz Prizrena je negde tamo u Vojvodini kupio prstenje iz doba rimljana, tamo je jedno naselje iz rimskog doba. Ne znam ni sam kako, njegova supruga je odatle i: "Ljuane, hoćeš ti da uzmeš?" "Da, otkupiću ja", jer mislim da je uzeo negde iz nekog lokaliteta. Uzeo sam Bogami iz rasonode i tu je držim, ali nije odavde (smeje se). Arheologija ima mnogo toga, ali to je profesija jako, jako kako se kaže *alegro*, sa zadovoljstvom se radi. Stvarno se nisam pokajao.

Sad se sećam mog prijatelja, sad živi u Zagrebu, Mensur, Petrit sigurno ga poznaješ [obraća se sagovornici], Mensur Đerđizi šurak je radio ovde u KSIKOS, onda je otišao u Zagreb. Tamo je otvorio svoju firmu, radio je i rekao mi je: "Slušaj Ljuane, kad bi se ponovo rodio izabrao bih arheologiju. Ti uživaš" (smeši se) i stvarno sam uživao. Zato sam imponirao i svojoj ćerki. "Šta da studiram?" "Pošto si žensko izaberi etnologiju, možda neće muž da ti dozvoli da izađeš po terenima, jer arheologija traži veće angažovanje. Izaberi etnologiju" i nije se pokajala.

Eremire Krasnići: Vrlo dobro. Hvala vam puno!

Ljuan Kočbašljii: Nema na čemu, možda sam vas umorio.